

SAMENVATTING, oa gezien in tijdsverloop

- Mannen hadden machtsoverwicht op vrouwen: lichaamskracht, kennis en organisatie.

VROEGE MIDDELEEUWEN, 500-1000

- 5de - 7de eeuw DE POLITIEKE CONTEXT: HET KAROLINGISCHE RIJK
> Germaanse volkeren (5de eeuw op drift, stichtte nw. koninkrijken op grondgebied v voormalige Westromeinse rijk)
> Grondlegger Frankische rijk: CLOVIS (+511) lid v **Merovingische dynastie**. (beschreven door bisschop Gregorius v Tours +594) Ging over tot Christendom, terwijl andere Germaanse vorsten nog een onorthodoxe vorm v Christendom aanhingen: het Arianisme. (bv koningen ten zuiden v Pyreneeën die daar het Visigotische rijk hadden gevestigd)
> in de loop v **7de eeuw** hebben ook de andere Germaanse volkeren zich tot het orthodoxe Christendom bekeerd, soms via omweg vanuit het Arianisme, andere direct vanuit het heidendom.
> Frankische rijk: alliantie tussen koning en kerk werd steeds sterker.
> Uit relaas v Greg, v Tours blijkt dat de koningen een grote invloed hadden op de benoeming v bisschoppen. (zij stichtte ook kloosters (in hun kielzog begon de hele Frankische dynastie dit te doen), en riepen concilies bijeen.
- 5de - 7de eeuw Germaanse volkeren hadden geen traditie v schrift, hun recht werd gewoonlijk mondeling overgeleverd. Toen ze zich binnen de grenzen v het voormalige Westromeinse rijk vestigden, werd dit recht gecodificeerd.
germaanse leges:
a- germaanse volksrechten die werden gecodificeerd tussen 500 en 800,
b- daarvoor werden ze mondeling overgeleverd
De Merovingische vorsten begonnen schrift te gebruiken; ze hadden een kanselarij en vaardigden oorkonden en decreten uit.
- 8ste-9de eeuw Echte sacralisering v koningsschap begon met de dynastie v **Karolingen**. Deze dynastie kwam voort uit de familie die het **AMBT VAN HOFMEIER** of maior domus (hoofd v koninklijke huishouding) **HAD WETEN TE MONOPOLISEREN EN ZICH ZO EEN MACHTSBASIS HAD WETEN TE VERWERVEN**. Maakte al sinds eind 7de eeuw de dienst uit.
> Pippijn III (751-768) werd de eerste regerende vorst met instemming v Paus.
(Hij werd tot koning gezalfd -oud testamentisch- zo kreeg de middeleeuwse koning een sacraal aspect)
> zijn opvolger: Karel de Grote (768-814), in 800 in Rome tot keizer gekroond.
Vaardige bepalingen (capitularia) uit waarin hij vergaande richtlijnen gaf voor het morele handelen van zijn onderdanen, hierin vindt men ook **bepalingen ten aanzien van het huwelijk, het mijden v incest in het bijzonder**.
Sacralisering koningschap:
één erfenis v Romeinse rijk, het Christendom, krijgt in vroegmiddeleeuws Europa steeds meer invloed op politieke instellingen.
> dit betekende niet dat het Romeinse gedachtegoed ten aanzien van de staat werd gedeeld.
- 9de eeuw Capitularia: Immanente strafopvatting, God moet tevreden worden gesteld, de zonden uitgebannen, de vorst en zijn familie moeten het voorbeeld geven.
- 9de eeuw Geen bronnen om ontwikkelingen op deze gebieden op lange termijn te kwantificeren.
> Dit geldt ook voor 9de eeuwse polyptieken, overzichten v (groot)grondbezitters met een specificatie v diensten en betalingen die de daarop wonende boeren aan de grondbezitter schuldig waren; deze waren gebaseerd op de **MANSUS**, *de boerderij bewerkt door één familie*.
Deze bronnen noemen de leden v boerenhuishoudens op, en geven enig inzicht in de samenstelling daarvan. Voor de demograaf hebben ze hun beperkingen, want het betreft veelal een momentopname.
- Vr. Middeleeuw Het element **gezagsrelatie** komt ook tot uitdrukking in de **vroegmiddeleeuwse term familia**, met dien verstande dat hiermee NIET DE ECHTGENOTE, KINDEREN OF ANDERE VERWANTEN bedoeld werden.
- Vr. Middeleeuw Uit de aard v het VROEGMIDDELEEUWSE strafrecht wordt duidelijk hoe belangrijk de familie in deze tijd is geworden. Het ging niet langer om individuele burgers die beschuldigd konden worden v staatswege, door een openbare aanklager, maar om een schuldige die door de benadeelde partij en/of zijn verwanten in staat v beschuldiging werd gesteld. het zogenaamde: **accusa toie princip e**.
Veel v het Frankische strafrecht is in feite niet meer dan een alternatief voor de steeds dreigende vetes tussen families: men kon deze afkopen met **wergeld** te betalen aan de benadeelde partij of -in geval van moord- aan zijn familie. Een gedeelte hiervan, de *fredus*, ging naar de overheid, dwz de graaf, die zorgdroeg voor de rechtspraak.
- Vr. Middeleeuw In Karolingische rijk kwam het 'publiek belang'; meer uit de verf dan onder de Merovingers. De uitvoerige **capitularia** getuigt v de rol v de vorst als handhaver v openbare orde. Hij trachtte met wereldlijk en kerkelijk recht de roerige aristocratie in de hand te houden en de publieke veiligheid te garanderen.
Het rijk was een soort familiebedrijf waarin de verwanten v de koning allen een aandeel hadden. Bood ook onderdak en scholing aan jonge aristocraten. Wie aan het hof verbleef maakte deel uit v **familia** van de vorst. Er was geen duidelijke scheiding tussen het koningschap (als abstract ambt) en de persoon v de vorst.

- Vr. Middeleeuw Een vrijwel louter agrarische, pre-kapitalistische standenmaatschappij. (dunne bovenlaag v vrije adellijke krijgers en geestelijken) Niveau's v natuurbeheersing en technische ontwikkeling waren betrekkelijk laag. Agrarische productie bescheiden en vrijwel volledig bestemd voor zelfvoorziening op lokaal niveau. Geld- en markteconomie ontbrak goeddeels, evenals infrastructuur voor transport en communicatie. Als er steden waren speelden deze geen rol, net zo min als handel en nijverheid. Machtspositie adel berustte op vermogen om te vechten, toegang tot grondbezit, op ambten in de wereldlijke hiërarchie en op beschikking over arbeidskracht v onvrije boeren. Voor de hogere geestelijken -overwegend afkomstig uit de adel- gold hetzelfde, m.u.v. dat ze geen militaire functie vervulde en gericht waren op ambten in de kerkelijke hiërarchie. De **Germaanse konink rijken** werden als politieke eenheden bijeen gehouden door persoonlijke banden v wederzijdse loyaliteit en afhankelijkheid v lagere krijgers tov grotere heren en van deze heren tov een vorst. **Geheel vormde een pyramide structuur v persoonlijke betrekkingen die fundamenteel wankel en kwetsbaar was**. Een centrale staatsstructuur ontbrak of kon slechts zwak functioneren.
- Vr. Middeleeuw Massa onvrije boeren bewerkte de grond. Zij waren directe producenten, hun voortbestaan hing af v toegang tot de grond en het verrichten van agrarische arbeid. Elke boerderij werd bewoond door één gezin, waarbij man, vrouw en kinderen elk bijdroegen aan de noodzakelijke arbeid. Geen handel, produktie, distributie en consumptie vonden goeddeels direct op gezinsniveau plaats. (Duidelijker illustratie v het gezin als relatief autarkische economische overlevingseenheid is nauwelijks mogelijk) Daarnaast voorzagen boerengezinnen, voornamelijk via arbeidsdiensten en afdrachten in nature, in het onderhoud v adel en geestelijkheid. Boeren waren sterk lokaal gebonden: voor economisch overleven primair aangewezen op anderen met wie ze korte afhankelijksketens hadden: hun gezinnen, plaatselijke boerengemeenschap, domein of klooster.
- Vr. Middeleeuw **Huwelijk**, zwaartepunt werd gevormd door de verloving (*desponsatio*). (overeenkomst tussen ouders vd bruid enerzijds en de bruidegom en/of diens ouders anderzijds, deze overeenkomst was bindend). Hierop volgt overdracht vd bruidsschat (*dos*), (gift v land en goederen door de bruidegom AAN DE BRUID) en de huwelijksceremonie. (feestelijke bijeenkomst uitmondend in een feestmaal. Daarna bezegeling huwelijk (bijslaap). Geen kerkelijke huw, inzegening, wel bemoeide de kerk zich ermee wie met wie mocht trouwen. Aristocraten erkenden gezag vd kerk.
- 843-869? EFFECT (v het onontbindbare huwelijk) OP KAROLINGISCH DEELRIJK HET MIDDENRIJK, ER WAS GEEN WETTIGE TROONOPVOLGER, EN DAARMEE VERDWEEN HET RIJK V HET POLITIEKE TONEEL.
- 9de eeuw: **Huwelijk:** Bij aristocratisch huw, in 9de eeuw waren betrokken:
1- huwelijkspartners met wederzijdse ouders.
2- De graaf dong naar de hand vd bruid met instemming van zijn 'magen en vrienden' (ondoorzichtige formulering). Groep is groter geweest dan zijn ouders. (ook: broers, ooms en neven, evenals niet-verwante 'partij-gangers' vd graaf, zoals zijn vazallen).
- 9de eeuw: **Eisen huwelijk:**
1- Wereldlijk recht gaf regels voor schadeloosstelling voor verbreken van verloving. (In geval v 2 graven : koninklijke rechtbank)
2- Kerk stelde eisen aan het wettige huwelijk (mijden v incest en consensus v echtelieden stond voorop)
- 9de eeuw: In **Merovingische tijd was positie bastaarden nog gunstig**, deze verslechterde in de 9de eeuw onder invloed vd kerk.
- 9de eeuw begonnen de scherpe kantjes vd **anti-huw . ethos te slijten**. Bisschop Jonas begon met het optekenen v gedragsregel voor de ordo conjugatorum (stand der gehuwden).
- 9de eeuw Karolingische bisschop Hincmar v reims: voor hem bestond een **wettig huw**. uit: desponsatio met instemming v wederzijdse familie, overdracht v dos (bruidsgift) door de bruidegom aan de bruid en de bijslaap. Dit laatste eventueel gevolg door: Morgengabe oftewel 'prijs vd maagdelijkheid' (pretium virginitatis), een kleinere gift vd bruidegom ad bruid als blijk voor erkenning voor het feit dat zij maagd was.
- 9de eeuw Van oudsher geaccepteerde scheidingsgronden als overspel vd echtgenote en kinderloosheid werden in de 9de eeuw niet meer DOOR DE KERK geaccepteerd.
- 8ste-1/2 9ew Karolingische vorsten, was samenleving relatief meer gepacificeerd, functioneerde handhaving op gezag, recht en orde beter en stond de beschermingsfunctie v familieverbanden minder op de voorgrond. Met uiteenvallen rijk werd de beschermingsfunctie in familieverbanden weer belangrijker, wat ondermeer bleek uit de aristocratische familierevolutie.
- 8ste-9de eeuw **explosie ve uitbreiding v incestverbod** vond plaats in de 8ste en 9de eeuw. Ging gepaard met overstap van Romeinse naar Germaanse telling. De traditionele begening v het getal 'zeven' bleef overeind. Voor pasbekeerden was de 4de graad Romeins toegestaan dwz. huw. tussen achterneef en achternicht.
- Vr. Middeleeuw **HUWELIJK**
1- Angelsaksische geestelijken onderhielden een hechte band met Rome.
2- Bonifatius bv, verrichtte zendingswerk i.o.v. de toenmalige Pausen, en correspondeerde met Rome over allerlei zaken waarin hij advies behoefde. Hierin komt het verwantenhuwelijk herhaaldelijk aan de orde. Daar hij zo sterk op Rome georiënteerd was en daarnaast ook fungeerde als kerkelijk adviseur vd hofmeiers
3- Karloman en Pippijn, droeg hij veel bij aan het nauwer aanhalen vd banden tussen de Frankische kerk en de Pausen in Rome.
4- Het Pauselijk advies inzake liturgische en canoniekrecht werd maatgevend. Het is veelzeggend dat hierin de hofmeiers en de vorsten het voortouw namen.

- na 1000 Brak periode v economische bloei en ontwikkeling aan, ontstonden meer gepacificeerde politieke eenheden onder gezag v grotere heren en kon een meer geregeld bestuur tot ontwikkeling komen.
- 10de eeuw In de 10de eeuw werd de **koninklijke rechtbank ver vangen** door een directe machtsuitoefening door feodale heren, boeren stonden machteloos, hadden **geen kans meer om onvrije status aan te vech ten**. De verschillen verdwenen, met dien verstande **dat allen servi werden**.

MIDDELEEUWEN, als totaal

- Middeleeuwen Mannelijke dominantie, vrouwelijke onderschikking
boeren: vrouwen vervulde belangrijke functies (traden regelend op bij geboorte, dood, huwelijk, fungeerden als nieuwsbron en infocentrum
aristocratie: vrouwen geheimzinnig en gevaarlijk, Man-vrouwbeeld sterker gescheiden dan onder boeren, bestond een houding v gespannen verlangen en agressie, van verering en verachting
- Middeleeuwen: **Verschil tussen seksen** niet voornaamste onderscheid, verschillen tussen rijk en arm, vrij en onvrij waren veel belangrijker.
Geen solidariteit tussen vrouwen uit verschillende sociale lagen.
Onder elite speelden machtsverschillen een veel grotere rol dan in lagere standen.
 Boeren en handwerkslieden moesten met hun vrouwen samenwerken om te overleven, binnen seksenverhoudingen en de onderlinge taakverdeling was er bij hen sprake van een onmiskenbare en onmisbare echtpaarsolidariteit. [dit kwam bij de adel niet voor].
- Middeleeuwen: Geleidelijk begon huw, band een ander karakter te krijgen, allereerst in stedelijke samenleving: gevoelens v liefde en verliefdheid gingen een belangrijker rol spelen
- Middeleeuwen: Grondpatroon: mann. overwicht, vrouwelijke onderschikking stevig verankerd in wet, religie en praktijk.
- Middeleeuwen: beschermingsfunctie v verwantschapsnetwerken van prominent belang
- Middeleeuwen: Clans hebben geen rol meer gespeeld behalve bij bevolking in enkele berggebieden

LATE MIDDELEEUWEN, 1000-1500

- 10de-11de eeuw: *scola = school* // de hofhoudingen v aristocraten gingen er zelf een *scola* op na houden na het voorbeeld vd Karolingische *scola*, toen in het westen het koninklijke hof v minder belang was.
 Ook daar kwamen jongens terecht -ergens tussen hun 7de en 14de jaar- die door hun vaders aan de hertog of graaf toevertrouwd waren. De vaders waren doorgaans leenmannen vd senior in wiens omgeving ze hun zoons lieten opvoeden. Ze hoopten dat hun familie op deze manier in groter aanzien zou raken. Te behoren tot de *familia*, dwz de vertrouwelingen v een vooraanstaand personage was een eer. Fysieke nabijheid was belangrijk in deze samenleving die bijeengehouden werd door persoonlijke banden v trouw. Een leenman stond lager in de rangorde en dus gaf hij zijn militaire kracht, zijn raad, zijn zoon. Maar tegenover iedere gave stond een wedergave. Een vorst of aristocraat diende de gaven v zijn leenmannen te pareren met bescherming, vrijgevigheid en welwillendheid.
- 1000 De tweeëneenhalve eeuw na 1000 zijn in W-Europa een tijd v ongekeerde economische bloei geweest.
- 1050-1250 Sterke groei kloosters: Recrueringspatroon kloosterlingen ligt nu anders: volstrekt persoonlijke roeping v volwassenen, de oblaten worden stap voor stap teruggedrongen
- 1120 *Wat moest met overblijvende partner gebeuren als een v hen in een klooster intrad of priester werd?*
 Men moest wachten totdat die partner overleed, of gelijktijdig kiezen voor het celibaat. **De huw. band was te heilig ge worden om verbroken te mogen worden**, ook al waren het vrome overwegingen.
- 11de eeuw: Aristocratie: In deze tijd werd het principe v erfdeling onder alle kinderen opgegeven voor dat van: **primogenituur**, de erfopvolging door de oudste zoon. Het familiebezit ging integraal naar deze ene opvolger. De jongere zoons moesten hun heil zoeken: in de kerk, in een huwelijk met een erfdochter, of avontuur zoals kruistochten en toernooien.
- 11de eeuw: komt tot de vorming v steden en **begin vd geldeconomie**. Geldcirculatie was eveneens v belang voor de centralisatie vd politieke macht. (Vorst of landheer hoefde zijn dienaren niet langer met land te belonen, evenals de legers waarmee hij ten strijde trok, hij was veel machtiger dan zijn feodale voorganger. Altijd al was de aristocratie erop gespist geweest land tot erfelijk bezit te krijgen)
- 11de eeuw: De geest v religieuze hervormingen in de 11de eeuw werd mede gedragen door de intensivering v lang bestaande sentimenten (priester is middelaar tussen God en de mensen). Het concubinaat vd priester werd nu pas echt doelwit v kritiek.
 (In de stroom 11de eeuwse geschriften vindt men over het celibaat en de monastieke traditie v vijandigheid tov vrouwen en seksualiteit weer in alle hevigheid terug).
- 11de eeuw: Hervormer Petrus Damiani: Volgens zijn geschriften was het leven v gehuwden op aarde een hel en hadden eigenlijk alleen monniken kans op een eeuwig leven. **Schoorvoetend gaf hij toe dat het huwelijk niet geheel en al slecht kon zijn, de kerk erkende het immers als een gezegende staat.**
 Voor Petrus waren vooral vrouwen en geld vuiligheid, uit dit laatste blijkt dat de geldeconomie inmiddels een grote rol was gaan spelen.
- 11de eeuw: Ook in de 11de eeuw (beschrijving v Godelieve v Gistel, heilige) is nog niets te merken v een kerkelijke huw. inzegening.
- eind 11de eeuw: TEGEN HET EIND VD 11de EEUW BEGIN ZICH IN DE THEOLOGIE IETS VAN EEN HUWELIJSUITING AF TE TEKENEN.

- lange 12-eeuw Bracht aanzienlijke economische en maatschappelijke differentiatie maar werd gevolgd door eeuwen v contractie en stagnatie.
- 11de-12de ew: Het waren aan de grond gebonden **servi**, die wellicht aangespoord door hun heren, de agrarische revolutie v d 11de en 12de eeuw bewerkstelligden.
- 12de eeuw De 'bruidschat' werd sinds de 12de eeuw steeds meer gangbaar, dwz **de goederen die de familie het meisje meegaf bij haar trouwen**, in plaats v d d e e n gift v d bruidegom aan de bruid was geweest. Die bruidschat ging deel uitmaken v het bezit v de familie v haar echtgenoot.
- 12de eeuw CONSENSUS BIJ HUWELIJK: een eis die in de 12de eeuw door de kerk gesteld zou gaan worden was: instemming v beide echtelieden.
- 12de eeuw *Huwelijk voor geestelijken was uitgesloten, niet alleen in theorie - dat was allang zo - maar ook niet meer in de praktijk.* Zo kwam het concubinaat v geestelijken steeds meer in een kwaad daglicht te staan. **Verdween het? Nee**, dit gebeurde pas in de Contrareformatie. De 'gewone' niet reguliere kanunniken (Utrecht) waren hoog adellijke heren, die een navenante staat voerden. Zowel paarden, jachthonden en concubines hoorden daarbij.
- vanaf 12de ew: Burgerij > groeiend belang in NW-Europa vanaf 12de eeuw. > Burgers in steden kregen met hun stadsrechten een apart juridisch statuut, wie de stadspoorten binnenkwam viel hieronder. Er ontstonden spanningen tussen de gevestigden (kooplieden) en de binnenkomende buitenstanders. **In de Noordelijke Nederlanden leidde dit in de 14de eeuw tot spanningen.** Naarmate stedelijke bevolking toenam ontstond een stedelijk 'proletariaat' de "heffe des volks" dat in de hand gehouden moest worden.
- Verskil tussen man en vrouw was niet de belangrijkste tegenstelling in de middeleeuwse samenleving. Voornaamste tegenstelling was: RIJK-ARM / VRIJ, ONVRIJ, er was geen soledariteit tussen adellijke en onvrije vrouwen. Machtverschillen tussen seksen: speelden veel grotere rol in de elite dan in de lagere standen, er was daar weinig macht om te verdelen. Boeren en handwerkslieden werkten zij aan zij met hun vrouwen om te overleven.*
- Een soort vuistregel is de volgende:**
- Zolang de machtsverh. weinig geïnstitutionaliseerd en geformaliseerd waren, hadden de vrouwen een grote speelruimte. (Vrouwen: praktisch-medische kennis) Dit werd teruggedrongen toen aan de universiteiten het lichaam voorwerp v wetenschappelijke studie werd. Vrouwen waren immers v universiteiten buitengesloten.*
- De laat-middeleeuwse edelvrouw is de voorloper v d Engelse "Lady".
- Late-middeleeuwen: voor de hogere burgerij was de adellijke cultuur het model bij uitstek waar ze zich aan spiegelde. Het stedelijk-patriciaat ambieerde een adellijke status en liet zich door die levensstijl inspireren.
- Voor de **lagere burgerij** en het **proletariaat** gold evenzeer de wet v overleven. Mannen en vrouwen werkten zij aan zij, ook in de gilden. Als de man overleed huwde ze niet zelden de meesterknecht. Nogmaals, de noodzaak tot economisch overleven schiep een samenhangendheid waarin een al te grote tegenstelling tussen de seksen geen plaats had. **Huwelijkspartner**, dan hadden de meisjes zonder bezittingen de meeste vrijheid, tegenlijkertijd ook de minste kansen. (onttrekken aan ouderlijk gezag door: *consensus*, in aristocratie maakte *dos* plaats voor bruidschat, *tertia* - derde deel v bezit waar weduwe recht op had - werd in Genua afgeschaft. Dit alles paste in de strategie om het familiebezit te concentreren in handen v één mannelijk hoofd v d familie.)
- Nieuwe vorm vrome vrijgevigheid:** beschikbaar stellen bruidsschat voor arme meisjes.
- 12de eeuw *Wat veroorzaakte de overgang van dos naar bruidsschat:* Overgang werd bepaald door 'relatieve' marktwaarde v mannen en vrouwen, in de 12de eeuw was er een vrouwenoverschot, dat de eerste eeuwen niet zou veranderen. In de Franse aristocratie > alle dochters uithuwelijken vergezeld v bruidsschat > die meisjes erfden immers niet meer. Zoons: alleen oudste trouwen > rest moest heil elders zoeken. Dit alles schiep een onevenwichtigheid tussen huw. partners die in het nadeel v d vrouwen uitviel. (Doodsoorzaak mannen: oorlog, bv 1185)
- En de **burgerij**? Deze namen de huw. gebruiken v d aristocratie over, dwz instandhouding v d **primogenituur**. Veel vrouwen gingen in het klooster. (In de 13de eeuw konden ze de toevloed v religieus gemotiveerde vrouwen niet aan, daarna zochten velen hun heil in begijnhoven of *ketterse bewegingen*. Deze "frauenfrage" zou een belangrijke impuls zijn geweest voor de welig tierende ketterijen.
- 12de eeuw: **Huwelijksleeftijd meisjes:** vanaf hun 12de jaar, zowel in aristocratie als stedelijk patriciaat, velen sluiten voor hun 16de hun eerste huwelijk. Mannen waren ouder bij hun eerste huwelijk. Rijnland: adel+patriciaat: rond 25 en in Florence nog later: 30 of ouder. Huwelijken met een volle generatie leeftijdsverschil waren niet ongebruikelijk. In de literatuur in de volkstalen was een thema: een jonge bruid die haar heil zocht in de lichamelijk aantrekkelijker leeftijdgenoot. Als erfopvolging en bezit in het geding waren keken ze niet op een jaar of 20 leeftijdsverschil.
- 12-15 eeuw: literaire bedrijf speelden (voornaam) vrouwen, geestelijke + wereldlijke, een belangrijke rol als opdrachtgeefster en eerste publiek.
- 12-15 eeuw: Groot aantal vrouwen was actief als kopiiste, miniaturiste en auteur
- begin 13de ew: Opkomst bedelorden: Franciscanen en Dominicanen. Hier ging het om een armoede beweging, typerend voor een maatschappij die de voorafgaande anderhalve eeuw alsmat rijker geworden is.
- 13de eeuw: Grondpatroon (zie: middeleeuwen) bleef omstreden, in heel Europa duiken kluchten op met boosaardige stief- en schoonmoeders.
- 13de eeuw **conceptie v het huwelijk, als een v d 7 sacramenten.** De vroegmiddeleeuwse kerk was echter gedomineerd door het monnikendom met zijn sterk anti-seksuele ethos die terugging tot de kerkvaders. Het huw. was een noodzakelijk kwaad
- 13de eeuw **Tempoverschillen: (Holland)** (andere gebieden Vlaanderen, Engeland koploper)
- 1-Machtsontplooiing graven v Holland pas in 13de eeuw, evenals eerste echte stadsvorming
- 2-Grootschalige ontginning v het Hollands-Utrechtse kreeg pas in de 13de eeuw zijn beslag.

eind 1300

eind 1300; fase van contractie breekt aan:

1/ ontginningsgrond wordt schaarser

2/ inflatie deed zijn intrede

3/ 100-jarige oorlog, houdt continent en Engeland in de greep

4/ zwarte dood maakt vele slachtoffers, rond en midden vd 14de eeuw.

5/ boerenopstanden in Engeland, Frankrijk en Vlaanderen,

6/ onrust in steden, proletariaat verzet zich tegen de beperkende maatregelen die de gevestigde burgers tegen hun namen

7/ ware explosie v ketterse bewegingen, door Inquisitie te vuur en te zwaard bestreden

14de eeuw

lage landen: stedelijke samenleving, vooral Brabant en Vlaanderen, werd steeds meer politiek en cultureel zwaartepunt, door vrouwen vervulde functies werden steeds meer overgenomen door instituties: stadschirurgijn, magistratuur, openbaar onderwijs. Vrouwen werden uit deze functies geweerd of verwijderd.

14-15 eeuw:

kerngezin wordt geprogeerd, al het andere gerediculaseerd

vanaf 15de ew:

a- strijd om macht tussen man en vrouw binnen gezin, nieuw en hardnekkig thema in beeldende kunst.

b- op handel georiënteerde steden verloor machts- en taakverdeling iets v haar zelfsprekendheid.

c- onder boeren en ambachtslieden hadden man en vrouw binnen de economische eenheid v het huishouden ieder hun eigen duidelijke taak; Vrouw: verzorging kinderen, pluimvee en groententuin.

Taken en eigenschappen v man en vrouw raken in deze periode omstreden, vele satirische afbeeldingen uit die tijd over Jan Hen die de kippen verzorgt. (In 17de eeuw, Jan de Wasser, die kinderen verzorgt, wast en poetst.

Laatmiddel:

Vrouwen werden steeds meer teruggedrongen uit openbare sfeer en vrouwenarbeid beperkte zich steeds meer tot taken rond huis.

Laatmiddel:

economie v kleine middenstand inde stad dreef (in hoge mate) op (koop)vrouwen en ventsters.

Laatmiddel:

Nederl., 'burgelijk huwelijk' is pas in de 19de eeuw regel geworden, en het 'kerkelijk huwelijk' is weliswaar ouder maar toch pas in de **latere middeleeuwen** ontstaan.

Laatmiddel:

Utrecht, vechtkouren, bewaard: 1477-1528 / Ruzies tussen mannen en vrouwen / Door keumeesters opgetekend: alle verhoren naar aanleiding van openbare ruzies, voorzover er niet meer dan licht lichamenlijk letsel was veroorzaakt. [Ernstiger: dan was er sprake v stadsvredebreuk en kwamen er hogere autoriteiten zoals de schepenbank aan te pas]. Boetes vloeide in openbare kas en werden gedeeltelijk berekend in stenen. [onderhoud stadswallen] De straffen moesten een voorbeeld stellen.

Kroegen waren allermint het domein v mannen. Ze werden vrijwel altijd door vrouwen gedreven, en ook vrouwen kwamen hier wat drinken. Duidelijk is dat de gemiddelde "mecht" [dienstmaagd] in de herberg een behoorlijke verdienste uit de prostitutie haalde.

Handelwijze in Utrecht past in een lange traditie v vredeshandhaving in de middeleeuwen.

Vlaamse steden kende in de 11de eeuw de "paisierders" mannen die v stadswegen geschillen bemiddelde.

Toen in de 14de eeuw de Vlaamse graven het recht trachtte te uniformeren, hielden de steden vast aan hun aloude recht van "paisierders".

Het ging in Utrecht om de pacificatie vd publieke ruimten, gewelddadige conflicten binnenshuis, en boven al tussen echtelieden waren geen kwesties voor keurmeesters.

Voor vechten op bruggen/markten golden verzwarende omstandigheden: dit waren de meest openbare plaatsen die men zich kon bedenken.

Vechtkouren zitten vol met sporen v clandestiene huwelijken: onwettig, niet voor de kerk gesloten, maar wel degelijk geldig. / Als het mensen met bezit betrof stelde de stedelijke overheid zich vierkant achter de familieleden en hun belangen. / Wie van huis wegliep om te trouwen [laten schaken] kon geen aanspraak meer maken op het familiebezit -1444- / Als de familie geen problemen maakte kon de kerk nog optreden tegen clandestiene huwelijken, dit gebeurde op milde wijze, boetes die te betalen waren. *Het zou tot na de middeleeuwen duren voordat er paal en perk werd gesteld aan het clandestiene of 'heimelijke' huwelijk. Het concilie v Trente (1545-1563) verklaarde het behalve onwettig ook ongeldig.* Soms was het niet duidelijk of mensen nu wel of niet gehuwd waren, wat erop wijst dat het **wettige huwelijk in de nieuwe vor** m nog geen gemeengoed was, zeker niet onder de lagere standen.

14de ew/doorlopend:

'Conjugale gezin' [gehuwde man+vrouw en kinderen] in laat-Romeinse rijk de norm, ook in de Karolingische tijd deze samenlevingsvorm -incl. een zekere mate v economisch individualisme- in alle lagen vd bevolking.

Adel en patriciaat in **11de en 12de eeuw** een omwenteling tgv *agnatisch georiënteerde parentelea*, gericht op consolidatie v familiebezit. In de tijd kwam ook de kerk met op Romeins recht geïnspireerde wetgeving > consensus = basis v geldig huwelijk > hiermee bemoeienis v verwanten in doorkruisend en individualisering bevorderend.

Waar kerk en wet taken overnamen steeg het belang v het kerngezin > bemoeienis v verdere verwanten werd v minder belang.

Hoppenbrouwers: [laatmiddel. Holland]; verwantschapssysteem werkte in **14 en 15de eeuw** met Germaans-Kerkelijke gradentelling. Cognatisch systeem waarin verwantschap moeder even zwaar woog als via de vader. Belang "maagschap": belangrijk bij huw. v onmondige kinderen en bij huw. voorwaarden. Vanaf **14de eeuw** testament in opkomst.

Terugdringen maagschap in de voogdij. [Landsheer universeel voogd

INDIVIDU ALISERING RECHT : [was tegen eind vd middeleeuwen nog in volle gang]

Karolingische rijk **10de eeuw** ten onder [had grote greep op publieke vrede] / Duitse keizerrijk **12de eeuw** > geweldsniveau nam toe > [onze streken bij Duitse keizerrijk] landsheren als de Hollandse graaf beginnen vanaf **late 13de eeuw** aan herovering geweldsmonopolie.

MISDAAD: Geleidelijk drong gedachte door dat dader niet alleen een vergrijp had gedaan tegen het slachtoffer [+familie] maar tegen de gemeenschap en dat de overheid als vergeldende instantie een vervolgving moest inzetten. Grotere bekendheid van Romeins recht droeg hier toe bij. Deze kende *rechtsvervolgving* v overheidswege en wees iedere vorm v eigenrichting van de hand. [In deze periode nam enthousiasme om elkaar bij *veelike* bij te staan af. Na **1400** hoort men steeds meer v familieleden die weigeren mee te doen, en van grafelijke dienaars die hen moeten aansporen zoengelden te incasseren.

VERBAND TUSSEN INTRODUCTIE ROMEINSRECHT EN LAKSE GEDRAG MAGEN?

1/ overheid drong iedere vorm v eigenrichting terug

2/ overheid nam rol wrekende familieleden over

3/ overh. kon succesvol zijn in 2, daar overtuiging v de magen die elkaar moesten verdedigen tanende was. Zoengelden veranderden in boetes die in grafelijke of stedelijke kas terechtkwamen. / Overheid was niet bemiddelde niet langer tussen families om zo vetes te voorkomen: **ze was partij ge worden**.

Deze ontwikkeling deed zich op het platteland even snel voor als in de steden, sneller dan men op grond v economische verklaring zou kunnen verwachten. [komt vooral door toedoen macht overheid die zich steeds meer liet leiden door Romeinsrechtelijke notities]

De familie in de brede zin v het woord als hoeksteen vd middeleeuwse samenleving werd steeds meer op div. fronten ondergraven. Ze was ingebed in andere maatschappelijke verbanden, die v mensen in toemende mate ook andere solidariteit dan de familie vergden.

LANGE 16de EEUW , 1450-1650

Periodisering W-Europese geschiedenis: de Oudheid, de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd

"Nieuw " in 16de eeuw? > Opkomst humanisme

> Nieuwe kerken binnen Christendom [einde monopolie kath. kerk]

> Ontdekking wereld buiten Europa

> Centralisatie bestuursapp. binnen verschill. soevereine staten binnen Europa

> lange reeks godsdienstoorlogen

> groei handelskapitalisme

Dit alles gaat ten koste v feodale verhoudingen die de laat-middeleeuwse samenleving had gekenmerkt.

Tegelijkertijd bleef er veel bij het oude: > voor de mensen in Europa bleef het leven beheerst door het hiërarchische denken vd standenmaatschappij
> geloof in betekenis v bovennatuurlijke krachten
> almacht vd kerk (nu meer dan één kerk)
> ontberingen v een hard bestaan

Laatmidd+Vroegmoderne stedelijke bevolking onder burgerij:

Man heeft taak om geld te verdienen, vrouw: beheer en bestuur huish.zaken en opvoeding kinderen.

1450-1650 Kwamen ontwikkelingen opgang die een **nieuwe tijd** voor het westerse gezin inluidde.

Nieuw was ook: begin gemaakt met systematische huw. wetgeving en registratie.

15de eeuw: Ontwikkelde **humanisme** zich als geestelijke stroming > kenmerk: *res humanae*, de menselijke zaken. het humanisme uit de **12de eeuw** hadden toch nog als ijkpunt: *res divinae*, de goddelijke zaken.

Niet terecht humanisten voor de stellen als anti-polen v het christelijk denken, ook al hadden ze kritiek op Christelijke middeleeuwse waarden, en ontzag voor de 'heidense' cultuur vd oudhied.

Waren ook Christenen, streefden ernaar om klassieke oudhied te verzoenen met het Christendom.

Humanisten vormden geen filosofische school in de strikte zin.

Ze deelden: geloof in opvoedbaarheid vd mens

nut v klassieken bij die opvoeding [in het kader daar van hielden ze zich met religieuze en ethische kwesties bezig]

ERASMUS: 1-verzette zich tegen gewoonte v gearrangeerde huwelijken

2-voor liefdevolle, zorgzame opvoeding v kinderen

(Dwang en straf dede meer kwaad dan goed)

3-Pleitte voor priesterhuwelijk

4-bleef v mening dan een kuise staat te verkiezen was boven huwelijk

Kritiek v humanisten als Erasmus en More kunnen gezien worden als voorbode vd denkbeelden over **huwelijk**, **seksualiteit en gezinleven** die in de loop vd **16de eeuw** door de **kerkherformers** werden ontwikkeld.

Denken hierbij aan:

protestantse hervormingsbeweging

ook binnen de Karholieke Contrareformatie heeft deze kritiek doorge-

werkt, doch met andere uitkomsten.

Protestant: Scandinavië, Nedeland, Schotland, Engeland en delen v Duitsland

Opvattingen v hervormers (Luthet, Zwingli, Calvijn, Bucer) vertonen veel theologische verschillen, doch er zijn 4 hoofdkenmerken vd theologie vh protestantisme die hebben doorgewerkt in het denken over en gezin:

- 1- "Regels v Perfectie" werden verworpen (fundamenteel onderscheid in Kath. Kerk tussen geestelijke stand en leken. Het was aan God en niet aan de mens om te oordelen over zaligheid v gelovigen)
- 2- Afwijzen RK-sacramentsleer. Protestanten wilden sacrament alleen zien als teken v Gods genade. Hebben het aantal sacramenten beperkt tot 2: doop en avondmaalsviering. (door Christus zelf ingesteld)
- Lutheranen** hielden ook vast aan biecht.
- 3- principe van *algemeen priesterschap der gelovigen* werd gehuldigd. Iedereen diende Gods woord te verkondigen. Geen monopolie dat alleen geestelijkheid in contact stond met God. Bij de doop was iedere Christen een verbond met God aangegaan. Godsdiensoefeningen thuis.
- 4- Sterke nadruk op gezag vd bijbel. Niet het gezag vd kerk, maar dat de bijbel moest het zwaarst wegen.

Het **eerste punt** geeft het meest duidelijk een nieuwe kijk op het huwelijk aan. Het celibaat werd als leefregel voor geestelijkheid verworpen.

Luther: [1483-1546]; ex. monnik huwde met ex. non. Wel bleef hij *seksualiteit met zonde associëren*. Huwelijk en seksualiteit moesten begrepen worden als wezelijke onderdelen v Gods schepping.

Calvijn: [1509-1564]; liet zich in dergelijke bewoordingen als Luther uit, meer dan Luther bleef hij nadruk leggen op kuise levenswandel. man & vrouw moeten zich ook binnen het huw. beheersen.

De 'desacramentalisering' vd protestanten vh huw. geeft aan dat: geslachtelijke omgang binnen het huw. acceptabel was als een door God gegeven, natuurlijke zaak. Verwekken v nageslacht bleef ook onder protestanten belangrijkste doel in huwelijk.

Het **vierde punt** godsdienstoefeningen in huis, zonder tussenkomst geestelijke, hebben patriacale verhoudingen een nieuwe impuls gegeven. // Protestantse kerken hielden hun voorgangers: allen mannen.

KATHOLIEKE KERK, Contrareformatie:

neutraler: 'de katholieke reformatie'; bedoeld:

> hervormingsbewegingen die in de **16de eeuw** zich manifesteerden. Beweging zette zich in voor:

1- hernieuwde vroomheid

2- misstanden binnen de kerk

3- komen nieuwe strenge kloosterorden (capucijnen), die zich inzetten voor:

a- onderwijs / ziekenverpleging / andere goede werken onder 'het volk'

Iedere gelovige moest zien dat geesteliker zich aan onthouding hielden, celibataire levensstaat werd visitekaartje v reformatie

Belangrijkste nieuwe orde: Sociëteit v Jesus, gesticht door: Spanjaard Ignatius v Loyola. (Jezuiten, 1534 gesticht, 1550 pauselijk erkend, VOORHOEDE van hervorming binnen katholieke kerk. Opereerde als leger op veldtocht: ze sloten zich niet in klooster op, maar trikken de wereld in.

Onder leden heerste streng regime v orde en tucht. Prioriteit lag bij onderwijs. Scholen en seminaries gesticht. Zijn OPVOEDERS vd vrijwel gehele Katholieke kerk geworden.

Adviseurs in voorbereidende commissies v Concilie v Trente (1545-1563 met onderbrekingen), daardoor grote invloed daarop gehad. Alle leerstukken RK-kerk herbevestigd en om alle stenen des aanstoots weg te nemen werden HERVORMINGSDECRETEN uitgevaardigd. Onderstreept werd: uitsluitend kerk heeft recht om de Schrift uit te leggen / verplichte celibaat v geestelijke stand werd opnieuw gecanoniseerd. **Huwelijk werd ook door hen -e venals v oorheen- beschouwd als sacrament en daarom zaak vd Kerk.**

DE ONTSTANE NIEUWE GEZINSMORAAL MAG NIET UITSLUITEND OP CONTO VD PROTESTANTEN WORDEN GESCHREVEN.

Binnen de Kath. kerk lag de nadruk op: school als opvoedingsinstituut, maar ook zij zagen in dat het goed was als leken de bijbel te lezen.

Beide hervormingsbewegingen bouwden voort op het humanistisch gedachtegoed uit de **15de eeuw**.

Volgens sommige heeft Protestantisme:

patriacale macht in huishouden versterkt

daarmee leifdeloze en hiërarchische verhoudingen binnen gezin vertsterkt

Volgens anderen:

heeft protestantse waardering voor de huw. staat aanzet gegeven tpt modern, lifdevol huwelijk, zoals dat zich in deloop cd tijd heeft ontwikkeld.

In de 16de eeuw was er nogal eens sprake v bigamie omdat mensen dachten dat hun huwelijk nu zij v geloof waren veranderd niet meer geldig was.

Over het algemeen kan gesteld worden dat protestanten de lijn aanhielden dat het huwelijk een heilige instelling was, doch geen sacrament. Mannen en vrouwen mochten elkaar niet verlaten, ook al ging er een over naar het nieuwe geloof.

laat 15-16 ew

Samenleving Europa bleef dominant agrarisch, productie overwegend kleinschalig georganiseerd op basis v boerenhuishoudens, bestaande uit gezinnen, al dan niet aangevuld met verwanten en personeel. Dat betekende dat voor een ruime meerderheid vd bevolkin productie, distributie en consumptie primair op niveau v gezinshuishoudens bleven plaatsvinden en dat huwelijk en gezin v vitaal belang bleven voor het

economische bestaan.

In vergelijking met de middeleeuwen waren er grote veranderingen opgetreden. Ipv de overwegend zelfvoorzienende boeren, onvrije boerenbevolking was op veel plaatsen een vrije boerenstand ontstaan, bestaande uit eigenerfde boeren en pachters. Arbeidsdiensten in natura waren goeddeels omgezet in pachten en belastingen in geld, naast de persoonlijke banden met grondbezitters was een meer onpersoonlijke afhankelijkheid tov staatsoverheid gegroeid.

Boerenhuishoudens: alle leden werkten mee, geen scherpe scheidlijnen tussen gezin en bedrijf en tussen wonen en werken, waren in mindere mate gericht op zelfvoorziening en meer opgenomen in en afhankelijk v grotere bovenlokale economische verbanden

ca 1500 Binnen een deel v de boerenstand was ook eigen grondbezit v belang geworden en in analogie met de middeleeuwse adel werden ook onder boeren bij voorkeur standsendogame strategische huwelijken gesloten. Niveau's v natuurbeheersing en technische ontwikkeling zijn in vergelijking met de middeleeuwen gestegen / Steden belangrijke plaats gaan innemen, en oa belangrijke centra centra geworden v ambacht, nijverheid en handel (grote regionale verschillen) / Infrastructuur verbeterd, economie is een geld- en markt-economie aan het worden. In bepaalde gebieden ziet men eerste trekken v vroege of handelskapitalisme / Agrarische productie toegenomen, naast zelfvoorziening zijn bovenlokale markten gegroeid. De gehele economie is meer gedifferentieerd en complexer geworden.

Geldt ook voor standen opbouw vd samenleving: de stedelijke bevolking zijn in getal en macht gegroeid en een stedelijk patriciaat, een grotere en kleinere burgerij, en een stedelijk proletariaat maken nu ook deel uit vd standenstructuur.

Niveau v pacificatie nam toe, werd stabiel en de onveiligheid in de samenleving verminderde.

Bestrijding geweldpleging, eigenrichting, vetes en wraak richtte zich primair op wat zich afspeelde in de openbare ruimte of het publieke domein. Duidelijk onderscheid tussen leven buitenshuis en binnenshuis (bestond in vroege middeleeuwen niet) en tussen 'publiek' en 'privé', tussen 'persoonlijk' en 'openbaar'.

15de eeuw Lage landen: Uitzondering in Europa / vrij vergaande mate van specialisatie en marktgerichtheid vd boerenbedrijven op het platteland, vooral in westen, de vergaande mate v verstedelijking, omvangrijke immigratie van Vlamingen. / Betekenis v zelfvoorzienende landbouw nam af, boeren legden zich toe op veeteelt of verbouw v gewassen bestemd voor de markt / Boerenbedrijven waren relatief klein.

16de eeuw: Lage Landen: Kleine gezinnen moeten gedomineerd hebben. samengesteld familiehuishoudens kwamen zeker in het westen relatief weinig voor, oa door de gewoonte v gedeelde erfenissen.

1450-1650: a- onder Hervorming wordt **huwelijk** meer beschouwd als onderdeel v Gods schepping, voorkeur voor ongehuwde staat (celebaat als hoogste) neemt af.

b- echtelijke liefde wordt geprezen, ontstond gezinsmoraal waarin het gezin werd als geëigende opvoedingsinstituut
c- vrouwenbelangrijke taak opvoeding, amn hoofd vd vrouw, vrouw hulp vd man. Positie vd man werd nog versterkt door opvattingen over godsdienstoefening onder **protestanten**. [was meer algemeen christelijk, man moest ook zorg dragen voor welzijn vrouw en kinderen] Man moest vrouw niet behandelen als ondergeschikte maar haar leiden 'in christelijke liefde'

1450-1650: Liefde wordt opgevat als een leerproces, niet als autonome kracht.

16-19 eeuw Economische zelfstandigheid bij de vorming v een huishouden, dwz huwelijk en gezin, vormde de kern v het Westeuropese huwelijkspatroon dat in elk geval voor een ruime meerderheid vd bevolking op het platteland en in de steden vd 16de tot ver in de 19de eeuw geldingskracht had.

Binnen welgestelde stedelijke burgerij groeide in de vroegmoderne tijd een patroon dat enerzijds iets weg had v het adellijke patroon en anderzijds trekken vertoonde v het patroon dat in de **19de en v ooral in de 20ste eeuw** dominant zou worden. Binnen deze laag had het gezin geen **productiefunctie** meer, economische basis voor gezin werd gevormd door geldinkomen vd man, verworven door arbeid, uit onderneming of bezit. Hier ontstonden scherpe scheidlijnen tussen: gezinshuishouden en economisch bedrijf, tussen wonen en werken en er deed zich ten dele een differentiatie in de sekserollen voor. Pas eeuwen later ging met de industrialisatie dit patroon in grote trekken gelden voor bredere lagen vd bevolking.

16de eeuw: Westen vd lijn Sint-peterburg-Triest:

1-gemidd. leeftijd bij 1ste huw. aanzienlijk lager dan ten oosten ervan

Westen: vrouwen: 25j, ten oosten: voor hun 20ste

2-Westen: leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen: tamelijk gering

Oosten: mannen een stuk ouder.

3-celibatairen: westen: 15% v vrouwen ongehuwd, mannen iets lager

Oosten: ongehuwde man uitzondering, blijvend ongehuwde vrouw zelfdzaam: 3%

Stelling (van; Hajnal); vermoedelijk al vanaf de 16de eeuw is er sprake geweest v een vooral Noordwest-Europees huwelijkspatroon.

VERKLARING:

Westerse gewoonte om huishouden pas te vestigen als er een zelfstandige economische eenheid gevestigd kon worden die zichzelf kon bedruipen.

1574-1821 Engels onderzoek: plattelandshuishouden bestaat gemiddeld uit 4.75 personen, andere rua:e delen v Europa 4-6 personen.

Conclusie: in Europa is het kleine gezin het dominante type huishouden geweest.

16de eeuw: Lijkt aannemelijk dat huishoudens gemiddeld kleiner werden in gebieden waar verstedelijking op gang was gekomen, zoals in Holland
PROTESTANTEN hebben zich egezet tegen de gewoonte v primogenituur. Dit verschijnsel is dan ook in protestante strek sterk teruggedrongen, in **Katholieke** streken bleef het langer bestaan.
"Harde" demografische feiten maken het onwaarschijnlijk dat het mogelijk is dat meer dan 2 generaties lange tijd samenleven. (hoge sterftcijfers, Europese gewoonte om laat te trouwen). Dit gegeven gecombineerd met het W-Europees huw. patroon heeft ervoor gezorgd dat het huishouden in de **16de eeuw** relatief klein geweest moet zijn.

VERGELIJK: vergeleken met middeleeuwen: meer aandacht voor het belang v liefde, affectie en kameraadschap in het huwelijk.
Gezinshist. ARIES, SHORTER, STONE:
1/ na middeleeuwen kwam geleidelijk een proces v emotionalisering v het gezinsleven op gang.
2/ vanaf 15de eeuw, kwamen noties over intimiteit v het gezinsleven tot ontwikkeling, ontstond 'sentiment de famille' en werd affectie binnen gezinskring belangrijker.
3/ beeld v affectieloze middeleeuwen valt te bekritisieren, wel staat vast: huw. motieven waren zakelijker v aard dan in later eeuwen, of het nu ging om bezit, status, politieke macht of gezondheid en werkkraft.
4/ vanaf half 18de eeuw, kwam er grotere nadruk op affectieve motieven bij het vinden v huw. partner.

ANCIEN REGIME , 1650-1800

Term bedacht aan het einde vd 18de eeuw, toen de Franse Revolutie het 'oude regime' omver had geworpen. In de oen van velen brak een nieuw tijdperk aan. Het '**oude regime**' was vooral een **standenmaatschappij** geweest. Politiek-maatschappelijke constellatie werd gekenmerkt door een **absolutistisch vorstendom** dat sterk **patriachale** en **autocratische** trekken had. Het **absolutisme** had zich ontwikkeld sinds het einde vd **30-jarige oorlog** (1648), waarbij ter rechtvaardiging v machtige koningschap oa het concept van '**droit divin**' werd gehanteerd.

Tot op heden wordt de term **ANCIEN REGIME** gebruikt ter aanduiding vd tweede helft vd 17de eeuw tot 1789.

In de tijd was er niet allen sprake v een **standenmaatschappij** en het **absolutisme**. Er was ook sprake v een '**wetenschappelijke revolutie**' en de **Verlichting**.

1700 Omstreeks 1700: omslag in westers denken, oa door kennis v culturen buiten Europa, ondermijning gezag vd klassieken (zogenaamde 'strijd tussen ouden en modernen'), toenemende invloed Noordelijke Staten (Engeland en Republiek) op het geestelijk en wetenschappelijk leven en door opkomst v natuurwetenschappen en naturrechtdenken.

Vooral het door filosofen ontwikkelde **natuur rechtdenken** ondermijnde voorgoed het heilige geloof in een v God gegeven orde. Niet allen het '**droit divin**' werd ter discussie gesteld maar ook bv de hiërarchische ordening v man en vrouw. In de loop vd **18de eeuw** verschoof het accent v God naar de natuur; het werd nu de natuur die de maatschappelijke orde zou moeten bepalen. Daarmee heeft de **Verlichting** vd **18de eeuw** ook bijgedragen aan de latere **Romantiek** v **veilige huisgezin**. Wat is natuurlijker dan de huisvader die zorgt voor het materiële welzijn v het gezin en de moeder die haar kinderen aan haar borst koestert?

In schrijnend contrast met deze geïdealiseerde voorstelling v natuurlijke ouderschap tekende de harde praktijk v grote massa der bevolking zich in deze periode af.

Economisch laten velen zich betrekken in processen vd proto-industrialisering > verpaupering en proletarisering.

18de eeuw: vanaf half 18de eeuw, kwam er grotere nadruk op affectieve motieven bij het vinden v huw. partner.

18de eeuw: **Shorter**: "revolutie van het gevoelsleven" 3 sentimenten die tot ontwikkeling komen en die op den duur een eind maakte aan het **traditionele gezinsleven**:

1/ belang v seksualiteit en affectie tussen huwelijkspartners

2/ ontwikkeling v een hechte band tussen moeder en kind

3/ opkomst huiselijkheid

Typeert het als een ontwikkeling NAAR: **affectief individualisme** = intensivering gevoelsbetrekkingen tussen echtelieden, ouders en kinderen

Ook hij situeert fase v het "gesloten huiselijk kerngezin" in 17de en 18de eeuw.

eind 18de eeuw: Dubbele revolutie [1-Franse Revolutie 1789 en Industriële Revolutie, ingezet in Eng. ong. 1770] zette in W-Europa de transformatie naar de moderne tijd in. Transformatie duurde tot in het begin vd 20ste eeuw.

Industriële Revolutie, was ook te danken aan de proto-industrie. Arbeider was geen fabrieksarbeider maar vooral thuiswerker die zonder gebruik v mechanische hulpmiddelen en met een max. inzet v de in zijn gezin voorhanden zijnde arbeidskracht, weefde, spon, spijkers maakte, stro vlocht, zakken naaide en dergelijke. Daarom is de geschiedenis v deze periode voor een groot deel vd bevolking v Engeland en op het continent ook een geschiedenis v gezinsarbeid, van vrouwen- en kinderarbeid op een schaal die voordien ongekend was, van exploitatie, crisis en armoede. De versnellingsfase in de ontwikkeling v het kapitalisme, die in deze periode onmiskenbaar intrad, versterkte het proces v proletarisering. Steeds meer mensen verloren de beschikking over de eigen produktiemiddelen en raakte onderworpen aan de anonieme krachten vd markt. Het ging niet alleen om huisindustrie maar ook om mijnwerkers, veenarbeiders en landarbeiders.

eind 18-20e eeuw: Oude standenstructuur werd vervangen door klassenstructuur. De staten v voor 1800 - in de meeste gevallen

dynastische staten, gekenmerkt door absolutisme- ontwikkelden zich tot nationale staten. Niveau's natuurbeheersing en technische ontwikkeling stegen zeer sterk / industriële productie en handel stegen enorm / de geld- en markteconomie v het industriële kapitalisme drong overal door / infrastructuur voor transport en communicatie werd revolutionair uitgebreid en de mobiliteit v mensen nam sterk toe. De differentiatie en specialisatie v economie en samenleving groeiden sterker dan ooit tevoren, de complexiteit werd groter.

Productie werd nu gemechaniseerd, grootschalig georganiseerd en geconcentreerd in fabrieken en ondernemingen in steden. In een lang proces dat inzette met de proto-industrialisering, doorzette met de industrialisatie, en dat aanvankelijk gepaard ging met aanzienlijke verpaupering, armoede en ontwrichting v huwelijks- en gezinsleven, begon zich nu een nieuw patroon af te tekenen.

Scheidslijnen tussen 'publiek' en 'privé', die in de sfeer v politiek en openbare orde al lang golden, werden nu ook in de economische sfeer scherper getrokken. [VERVOLG: na 1850, De sterk toenemende differ...enz.]

VERLICHTING

[pag, 153, verder: zie; kaartenbak]

Maar wel is zeker dat het VERLICHTINGSDENKEN, met zijn nadruk op de opvoedbaarheid vd mens en het belang v het gezin als opvoedingsinstituut, van groot belang is geweest in de ontwikkeling van het besloten, burgerlijk gezin vd 19de en 20ste eeuw. //

[pag, 357, verder: zie; kaartenbak]

In het denken van de Verlichting en in de Franse Revolutie [1789] kunnen we ten dele een voortzetting van oudere individualiserende trends zien, maar nu veel verder gesecculariseerd en geradicaliseerd en daardoor ook nieuw: zonder God en kerk en met een principiële verwerping van het absolutisme en de standenhiërarchie. Een van de gevolgen was een kortstondige liberalisering van het huwelijksrecht, een ander van een heel andere orde van grootte was toen de nieuwe en hoogstmoderne visie op democratie en mensenrechten. De revolutie werd gevolgd door de Restauratie, de Verlichting door de Romantiek, de kortdurende maar hevige impuls van individualisme bracht ook nieuwe vormen van collectivisme, waarvan het nationalisme wellicht de voornaamste was.

[pag. 126, WB, verder: zie; kaartenbak]

In de visie van VERLICHTINGSFILOSOFEN als LOCKE en ROUSSEAU op kinderen in een duidelijk afzetten tegen de christelijke opvatting aanwijsbaar. Door bv te benadrukken dat kinderen *onbeschreven bladen* waren en vooral gevormd werden door omgevingsinvloeden werd ook afstand genomen van het *calvinistische idee* van de erfzonde en van andere aspecten van *goddelijke voorbestemming*.

17-18de eeuw VERWANTSCHAPSIDEOLOGIE: Frankrijk, 17 en 18de eeuw > wordt verwantschap in vele geschriften als bloedverwantschap > maar gezien de praktijk waarin aanverwanten veelal net zo belangrijk waren ging het het waarschijnlijk om "verwantschapsideologie": geformuleerd werd datgene wat men als meest wenselijk zag.

19de EEUW

ZIE OOK: eind 18-20ew: Oude standenstructuur enz.

19de eeuw: Nederl., 'burgerlijk huwelijk' is pas in de 19de eeuw regel geworden, en het 'kerkelijk huwelijk' is weliswaar ouder maar toch pas in de latere middeleeuwen ontstaan.

19de eeuw: (industrialisatie) door scheiding wonen/werken, en daarmee scheiding mann-/vrouwendomein [was het dominante patroon], werden allerlei functies die door vrouwen werden gedaan overgenomen door mannen: in winkels en werkplaatsen, inkoop en boekhouding. Het werd de taak [en roeping] om in huis een rustige eg beschermende sfeer te creëren waarin man en kinderen goed konden gedijen. Ideeën van huiselijkheid en gezinintimiteit ontwikkelden zich in die periode tot toonaangevende gedrag- en gevoelsidealen. Eerst onder welgestelden die het zich konden permitteren om vrouwen vrij te stellen v loonarbeid, later in **19de en 20ste eeuw** ging dit patroon v een besloten gezinsleven over op de overige lagen vd bevolking.

19de eeuw: STONE: Het ontstaan v het typisch 19de eeuwse burgerlijk gezin laat zien dat een simpel evolutionair schema niet opgaat. Het **victorianisme** betekende immers een **teruggang** naar een **patriachale, autoritaire gezinsstructuur** die gepaard ging met een duidelijke onderdrukking vd seksualiteit. Hij wil het 20e eeuwse gezin met alle aandacht voor liefde, seks en opvoeding, dan ook niet zomaar zien als **'the closed domesticated nuclear family'** in zijn verste stadium v ontwikkeling.

*[146-147] **the closed domesticated nuclear family**, deze fase plaatst STONE tussen ca 1640 en 1800 toen het nieuwe element van **'affective individualism'** zich aandeed. Het **autoritaire puritanisme** ligt hieraan ten grondslag: door de hoge waardering v zowel het individuele geweten - een persoonlijke verhouding tot God - als v het heilig huwelijk - wederzijdse liefde tussen de echtgenoten - legde juist het **puritanisme** v Cromwell en de zijnen de basis voor het **affectie ve individualisme**, ook al kon deze houding pas na de **anti-puriteïne reactie** v ná 1660, de **Restauratie**, worden uitgebouwd.

half 19 ew: **burgerlijke k ringen**, bijna overal strenge scheidslijn tussen mann. en vrouwelijk domein, wat samenhang met de huiselijkheidscultus en verheerlijking v het moederschap. **boerenbedrijven**, vrouwen hadden altijd belangrijk aandeel in werk gehad. Boerenbedrijven waren gezinsbedrijven. Vrouwen en kinderen hadden hun eigen taken. Er heerste niet de rigoureuze scheiding v sferen

- na 1850 en bijbehorende specialisatie in sekserollen die zo kenmerkend was voor de 19de eeuwse burgerij. De sterk toenemende differentiatie en specialisatie in de economie en samenleving gingen aanvankelijk ook gepaard met een sterkere roldifferentiatie en functiescheiding op het niveau v het gezin, zeker toen vanaf DE TWEEDE HELFT VD 19DE EEUW de lonen en inkomens v velen stegen. Mannen werden kostwinners, vrouwen huismoeders, kinderen verloren [na een verhoogde arbeidsinzet in de proto-industrie en de vroege fase v industrialisatie uiteindelijk] hun economische functie voor het voortbestaan v het gezin. De normen en regels v het oude Westeuropese huwelijkspatroon boetten onder deze omstandigheden deels aan betekenis in, en veranderden, voor een ander deel, v karakter. **DIT HELE PROCES KREEG PAS IN DE 20STE EEUW ZIJN BESLAG.**
- loop 19 ew/eind 19 ew: **industriële arbeidersklasse**, taakverdeling tussen seksen werd scherper, eind vd eeuw hielden getrouwde vrouwen op met werken buitenshuis om zich aan de zorg v het gezin te kunnen wijden. De in de burgerij gecultiveerde idealen v huiselijkheid en moederschap begonnen hier ook sterk door te dringen. Zo sterk dat ze op dag v vandaag nog altijd als idealen gelden; in veel sterkere mate dan in midden- en hogere klassen, waar buitenshuis werken v vrouwen thans als teken emancipatie wordt beschouwd.
- eind 19 ew: Gevolgen voor machtsverhoudingen op lange termijn: meisjes kregen toegang tot middelbaar en hoger onderwijs. Hiermee verloren mannen gaandeweg [versneld 1970-1990] hun overwicht op gebied v kennis: eeuwenlang een belangrijke bron v machtsoverwicht op vrouwen. Verlangen economische zelfstandigheid onder vrouwen wordt sterker, mogelijkheden schaars. Deze waren allang: onderwijs, vwepleging, sociaal werk, gouvernante of gezelschapsdame. Beroep v secretaress ontwikkelde zich eind vorige eeuw, voor [nette] meisjes die zich te goed voelde voor het werk als dienstmeisje of op de fabriek. Verruiming v het gebied waarop vrouwen zich begaven gold vooral vrouwen uit 'de betere kringen'; dit betekende voor hen een ingrijpende stap uit het "besloten huiselijk domein": **differentiatie naar sociale klasse was groot.**

Industrialisering betekende aanvankelijk een gebiedsverlies voor vrouwen, en daardoor een toename v machtsoverwicht van mannen, de periode rond de eeuwwisseling laat een andere tendens zien. Met toegang tot onderwijs, verwerven kiesrecht wonnen vrouwen openbaar terrien. In deze periode ontstond ook onder goed opgeleide vrouwen uit de hogere burgerij een verlangen naar emancipatie, dat vorm kreeg in de "eerste feministische golf".

ONTSTAAN MODERNE GEZIN, 1900-1950

- omstreeks 1900 Engeland: burgerij bleef zich houden aan de door koningin Victoria ook aan het hof opgelegde seksuele gedragscode. Omstreeks 1900 onder Koning Edward keerde althans onder de elite- de discrete vrijgevochtenheid terug.

1950-2000 en la ter

- eind 60 Woede op mannen neemt radiacale vormen aan. Gaf vaak sterke negatieve gevoelens tov mannen als geheel. Oproep uit emancipatiebeweging betrof geen praktische hulp, maar is meer gericht op strijd tussen de geslachten. Vooral vrouwen uit midden- en hogere klassen waren hier ontvankelijk voor. Lagere klassen: was altijd al sprake v sterke loyaliteitsband tussen vrouwen, meestal langs familielijnen: grootmoeders hirlpen dochters en pasten op kindneren v buitenshuis werkende moeders.
- jaren 70 meisjes beginnen achterstand eerst in voortgezet onderw. en later in hoger onderwijs in te halen.